

BESEDILO: VLASTA MLAKAR

ČUDODELNA MOČ

Ljudska verovanja v nadnaravno moč nekaterih rastlin izvirajo iz prazgodovinskih časov in so se skozi tisočletja ohranjala z ustnim izročilom. Uporaba čarovnih rastlin je bila v tesni zvezi z ljudskim zdravilstvom, naši predniki pa so svoje občudovanje, spoštovanje in hvaležnost do rastlin vtkali tudi v pravljice in pripovedke. V pradavnih časih, ko je na Zemlji vladala zlata doba, je človek še verjel, da je vsa narava živa in da tudi kamni in rastline govorijo. O tem, kako so nekoč rastline govorile, je slovenski narodopisec Fran Erjavec zapisal takole: »Sprva so govorile vse rastline. Ko je šel človek po gozdu, besedovala so drevesa, in če je šel po senožeti, povedala mu je vsaka zel: jaz sem za to, jaz za to! Ko so se tako menále (pogovarjale), za kako bolezen bo katera zdravilo, je rekel osat (*Cirsium arvense*): jaz bodem za drisko! Temu so se glasno zasmejale vse rastline. Bog jih je slišal, se razsrdil in jim vzel besedo.«

BAJESLOVNIH RASTLIN

V SLOVENSKEM IZROČILU

Starodavna slovenska bajka pripoveduje, da je naše prednike v deželo pod Triglavom pripeljalo **ajdovo zrno**. Naši predniki so nekoč živeli v daljnih vzhodnih deželah, in ko je napočil čas za selitev, jim je boginja dala ajdovo seme, rekoč: »Ko boste potovali, vsadite to zrno, kjer bo ozelenelo in zraslo, tam ostanite, ako pa v treh dneh ne bo ozelenelo, ga izkopljite in se pomaknite naprej.« Kot izvemo iz bajke, zrno ni ozelenelo na bregovih Črnega morja, ne na poljskih planjavah, ne v nemških gorah, pač pa je ozelenelo in se belo razcvetelo na slovenski zemlji.

Nadvse skrivnostna bajeslovna rastlina z nadnaravno močjo je **koren lečen**, ki naj bi pregnal vse bolezni in tegobe. Stare bajke pripovedujejo, da kdor je zaužil čudežni koren, je bil hipno rešen vseh težav, najbolj znan učinek pa je bil, da je človek za več dni zaspal, kot da bi umrl. Slovenska ljudska balada z naslovom Mlada Zora govori o kraljični, ki použije koren lečen in za več dni trdno zaspi, kot bi bila mrtva. Ko ji iz ust vzamejo »neznani koren, koren lečen«, mlada Zora ponovno oživi oziroma se prebudi. Koren lečen je bajeslovna čudodelna zel, ki v resnici nikoli ni obstajala, temveč se je porodila v ljudski domišljiji in

želji, da nekje na svetu mora obstajati čudodelna zdravilna zel, ki pozdravi vse bolezni.

Po slovenskem bajeslovnem izročilu je čudodelna zel, ki ozdravi vse bolezni, **somovica**, kdor jo okusi, pa je vedno zdrav in vesel. Že starejši raziskovalci so jo povezovali tudi z obredno pijačo, ki je bila znana po celotnem indoevropskem kulturnem prostoru – Indijci so jo imenovali »soma«, Perzijci pa »haoma«. Raziskovalci slovenskega bajeslovnega izročila so zapisali številne pravljice in pripovedke o somovici zlasti na Pohorju. V pohorskih gozdovih menda ob mladi luni raste somovica in človek, ki

Viri:

Boissier, E.P., *Voyage botanique dans le midi d'Espagne*, vol. 1: t. 111 (1839-1845)
[J.C. Heyland]

Seboth, J., Graf, F., *Die Alpenpflanzen nach der Natur gemalt*, vol. 2: t. 31 (1839)

Shutterstock

ima srečo, da jo najde in zaužije, ostane vedno zdrav in vesel. Leta 1857 je Davorin Trstenjak v Ljubljanskih novicah objavil članek o somovici pod naslovom Ljudske pravljice o luni, v katerih izvedemo, da ob ščipu dozori somovica, to je tista čudodelna zel ali trava, ki jo jedo jeleni, zato nikdar ne zbolijo. Po gorah pa so jo iskali in nabirali tudi ljudje ter iz njenega soka pripravljali sveto pijačo, imenovano soma. Rastlino so nabrali s korenino vred in jo nato odnesli v posvečen prostor, kjer so jo stolkli med dvema kamnoma z dodajanjem vode, tako da so dobili sok. Temu so dodali nekaj masla ali sirotko in ščep moke ter pustili, da je pripravek zavrel. Prastara soma je bila sveta pijača, ki je ljudem dajala zdravje,

osvežitev in veselje. Tudi Ivan Navratil, slovenski jezikoslovec in narodopisec, piše o somovici, ki daje človeku, ki jo zaužije, zdravje in veselje. Ob ščipu jo radi objedajo jeleni, zato so vedno zdravi in čili, od tod pa za somovico izvirata ljudski imeni **jelenska trava** in **jelensko zelje**. Davorin Trstenjak je za somovico zapisal tudi ime **kounertnica**, čudodelna trava pa naj bi uspevala po pohorskih gozdovih. Somovica je čudodelno zelišče z nadnaravno močjo, ki daje večno mladost in nesmrtnost, a nikjer ne izvemo, za katero rastlino gre. Kot lahko ugotovimo iz pripovednega izročila, je somovica čudodelna in zdravilna zel, a le če jo človek ali jelen zaužije ob ščipu. Čudodelnost somovice je torej odvisna od lune, kar kaže, da gre

za najstarejše indoevropsko izročilo, v katerem je imela luna v bajeslovnem predstavnem svetu prvenstveno vlogo. Da soma izvira iz indoevropskega izročila, nakazuje tudi primerjalno jezikoslovje. V sanskrtu se luna imenuje »čandra«, na Pohorju pa najdemo kmetijo z imenom Čander.

Ena najbolj opevanih čudodelnih rastlin v slovenskem bajeslovnem izročilu pa je zagotovo **roža mogota**. Bajeslovna zel ima nadnaravno moč, da vrača zdravje in življenje. Stare bajke opisujejo rožo mogoto kot zdravilno rastlino, ki ima čudodelno moč, da ozdravi vse bolezni. Po ljudskem izročilu iz Bohinja je pod vrhom Bogatina votlina z bajnim zakladom, ki ga čuva

troglava kača, a vrata zaklada lahko odpreš samo s čarobno rožo mogoto, ki raste visoko pod Triglavom. Ena najlepših slovenskih bajk, ki pripoveduje o roži mogoti, je bajka o Zlatorogu, ki jo je prvič zapisal prirodnoslovec Karel Dežman leta 1868. Po ljudski pripovedi triglavska čudotvorna zel ali roža mogota zraste iz kapelj krvi ranjenega Zlatoroga, ki ga hipoma pozdravi, ko jo zaužije. V planinskem raju pod Triglavom so nekaj prebivale bele žene – rojenice, ki so s čredo gorskih koz, ki jih je vodil Zlatorog, čuvale zaklade pod Bogatinom. Po starih verovanjih naj bi tisti, ki bi mu uspelo ustreliti

Zlatoroga in se polastiti njegovih zlatih rogov, prišel do zakladov pod Bogatinom, toda ponosno žival je varovala čudežna rastlina z nadnaravno močjo, ki je vzknila povsod tam, kamor je padla kaplja krvi ranjenega Zlatoroga. Ta jo je moral le použiti in zopet sta se mu povrnila zdravje in moč. Roža mogota ima torej dvojno nadnaravno moč – odpira vrata do neskončnih zakladov pod Bogatinom ter vrača življenje in zdravje tistemu, ki jo zaužije. Pravljica o Zlatorogu je dobila sedanjo obliko v Triglavskem pogorju, njeno izvorno jedro pa so Slovenci prinesli s seboj že iz azijskih pokrajin, od koder so se preselili. Botaniki in gorniki, ki so zahajali v Triglavsko pogorje, so kar dve stoletji izbirali med različnimi gorskimi cvetlicami, ki naj bi spominjale na rožo mogoto. Šele slovenski etnolog in raziskovalec bajeslovnega izročila Milko Matičetov je sredi 20. stoletja bajeslovno rastlino ustrezno povezal s **triglavsko rožo** (*Potentilla nitida*). Rastlina, ki ima rdečkaste cvetove s temnejšimi prašniki sredi sivozelenih

listov, raste v blazinicah po več rastlin skupaj na gorskih višavah Julijskih Alp. Ljudsko izročilo je lastnost zeli iz družine petoprstnikov, da zapira in celi rane, vpletlo v slovensko bajko o Zlatorogu. Roža mogota je Zlatorogu podarila nesmrtnost. Simon Rutar, ki je med drugim zbiral bohinjsko narodno izročilo, pa si je v literarni zgodovini prislužil častno mesto, ko je leta 1892 prvič zapisal izraz roža mogota kot pristen ljudski izraz, ki se je v svoji jezikovni prvotnosti in lepoti porodil v davno minulih stoletjih, z besedami preprostega hribovskega kmeta, lovca in pastirja. Izraz mogota ima za koren mog- in je v povezavi z glagolom moči, morem. Roža mogota torej pomeni, da gre za rožo, ki v sebi skriva nadnaravne moči, ki zmore vse in je vsemogočna. Roža mogota ostaja pristno slovenski ljudski in pesniški izraz, ki je še danes prisposoda za vsemogočnost, lastnost, ki so jo naši predniki pripisali redki, a nadvse dragoceni čudodelni rožici. ❧

